

DEÜ İLAHİYAT FAKÜLTESİ,
SOMA BELEDİYESİ
ve
SOMA İLÇE MÜFTÜLÜĞÜ

Kur'an'ın Nüzûlünün
1400. yılı münasebetiyle

**KUR'AN'DA
AİLE
-SEMPOZYUMU-**

10-11 ARALIK 2010

SOMA

DEÜ İlahiyat Fakültesi Dekanlığı

ve

SOMA Belediyesi

İşbirliği ile yayımlanmıştır.

Eserdeki bildiri ve müzakerelerin dinî, ilmî ve hukukî sorumluluğu sahiplerine aittir.

Bildiriler müzakereler doğrultusunda gözden geçirilmiştir.

Eserin Adı: Kur'an'ın Nüzûlünün 1400. yılı münasebetiyle

KUR'AN'DA AİLE SEMPOZYUMU

Baskı Yeri ve Tarihi: İzmir- Temmuz 2011

ISBN: 978-9944-172-91-5

Editör

Prof. Dr. Hüseyin YAŞAR

Editör Yardımcıları:

Dr. Mehmet Çiçek

İlker Yenen

Bekir Esen

Emin Yıldırım

Ali Doğan

Kapak

Tibyan Yayıncılık – Ramazan ÇELİK

Montaj Baskı Cilt

Tibyan Yayıncılık Basım Yayım Matbaacılık San.Tic.Ltd. Şti.

1145/1 Sok. No:64/A-1 Yenişehir -İZMİR

Tel : 0 232 459 77 78 Faks: 0232 449 3293

e-posta.tibyan yayincilik@gmail.com - www.kitapbasimi.com

Kültür Bakanlığı Sertifika No: 16613

Basım Tarihi: Şubat 2012

MÜSLÜMAN AİLE YAPISINDA BABANIN ÖNEMİ VE DEĞİŞEN BABA ROLLERİ

*Araş. Gör. İlker YENEN**

*“Bir babanın evladına bırakabileceği en güzel miras,
ne para, ne mal mülktür; bu miras güzel edeptir.”*

Hz. Muhammed

Giriş

Dünya tarihi boyunca ilişkilerinin yapısı önemli ölçüde değişiklik gösterse de, bilinen bütün topluluklarda bir şekilde aile sistemi vardır. Bu sistemi meydana getiren bireyler dönemlere, bölgelere, sosyal ve iktisadi yapıya göre değişmektedir. Bazı toplumlarda bir aile reisinin önderliğinde eş, çocuk, büyük anneler, büyük babalar, torun, gelin, damat, amca, dayı, hala ve teyzelerden oluşan geniş aileler kurulurken, kent toplumlarında ise bir karı koca ile çocuklardan meydana gelen çekirdek aileler görülmektedir. Ailenin ataerkil veya anaerkil oluşuna göre onu meydana getiren bireyler de değişmektedir (Budak, 2000: 25). Ailedeki hakimiyetin baba veya annede oluşuna göre de aileler ikiye ayrılmaktadır. Baba hakimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarını içine alan aileye ataerkil, anne hakimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarının meydana getirdiği aileye de anaerkil aile denir. Ataerkil aile daha yaygın olmakla birlikte insan topluluklarında her iki tip aileye de rastlanmaktadır. Ayrıca aile, eşlerin sayısına göre de tek eşliliğe (monogami) dayanan aile, çok eşliliğe (poligami) dayanan aile olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Aydın, “Aile”, s. 196).

İslam dininin büyük önem verdiği konulardan birisi de şüphesiz aile kurumudur.¹ Bireysel ve toplumsal hayatta birçok fayda ve fonksiyonları olan bu kurumun tesisi ve işleyişiyle ilgili çeşitli ayet ve hadisler İslam literatüründe mevcuttur. Modern hayatta karşı karşıya kalınan kırılmalar, öncelikle aile kurumunu etkilemektedir. Geleneksel hayattan modern

* Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı.

¹ 30/er-Rûm, 21.

çağa geçişte rol² değişimlerinin ortaya çıkması ve farklı yaşam stillerinin topluma yerleşmesi kaçınılmazdır. Ancak değişim öyle bir hal almıştır ki birbirlerine yabancılaşan ve ötekileşen bireyleri, bırakın aynı mahalleyi aynı ailede de görmek mümkündür. Aile üyeleri arasında ortak bağların sağlanamaması ve dini iletişimin kurulamaması, dini hükümlerin tek taraflı uygulanmasının yanında aile içinde bazı çatışmalara da yol açabilmektedir. Bir misyonu da geleneği (örf-âdet-inanç ve değer) modern çağda korumak ve sonraki nesillere aktarmak olan ailede yaşanan çözümler (kuralların değişmesi, anlayışların ortadan kalkması) aile üyelerinin taşımakta oldukları rollerin de değişmesine, zayıflamasına veya kaybına yol açtığı gözlenmektedir.

Böyle bir durumdan etkilenerek yoğun kaygılar taşıyan ve özellikle 14 asırlık geleneğe mensup olan bir Müslüman bireyin (babanın) modern çağın getirdiği çıkmazlar içinde, geleneğin (Kur'an ve Sünnet) üzerine yüklediği rolü sağlıklı bir biçimde sergilemeye çalışması, hayata karşı radikal bir tutum takınmasına ya da iç dünyasında gelgitler yaşamasına veya geleneğe bağlılığının zayıflamasına (taviz vermesine) neden olmaktadır.

Son zamanlarda aile kurumuyla ilişkili olarak bazı olumsuz kavramlar çok sık karşımıza çıkmaktadır. Bunlar: "Babasız çocuklar", "çaresiz anneler", "zoraki babalar", "isimsiz çocuklar", "ruhsuz babalar", "sperm babaları" (Semerci, 2009) veya anne çocuktan meydana gelen "yarım çekirdek aileler". Bu istenmeyen senaryoların birçok faili, belki de kendi iradeleri dışında bu rolü oynamak zorunda kalmışlardır. Fakat her ne olursa olsun bu tür yaraların sarılmasında, sağlıklı ve ahlaki bir toplumun inşasında, toplumun çeşitli kesimlerine olduğu gibi sosyal bilimcilere ve ilahiyatçılara da bazı görevler düşmektedir.

Bu çalışmanın amacı, yukarıdaki duygu ve düşüncelerden hareketle, dini ve bilimsel literatürde sıkça vurgu yapılan anne olgusunun yanında, garip kalan babanın aile kurumundaki önemine dikkatleri çekmektir.³

² **Rol:** Toplumsal yapı içerisinde, belli bir statüyle veya toplumsal kimlikle ilişkili olarak kişiden, belli durumlarda ya da yaşamın tamamı boyunca beklenen ve aynı kimliğe/statüye ait olan diğer kişilerle paylaştığı kültür tarafından şekillendirilmiş bir inançlar, normlar, tutumlar ve davranışlar kümesi; buna bağlı olarak yüklendiği işlevler, yükümlülükler, kazandığı haklar, ayrıcalıklar. Bu rol kazanılmış olabileceği gibi, doğuştan veya yaşamın belli bir döneminde kişiye yüklenmiş (anne-baba) de olabilir (Budak, 2000: 639-640).

³ Kültürümüzde annelerle ilgili sözler: "ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar", "ana gibi yâr olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz", "ana hakkı ödenmez", "cennet anaların ayakları altındadır"; babalarla ilgili sözler: "baba eder oğul öder", "baba oğluna bir bağ bağışlamış, oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş", "baba bilgisi

İslam dininin babaya yüklemiş olduğu rolleri incelerken şüphesiz her konuda örnek aldığımız sevgili Peygamberimizin hayatında da bu konunun izlerini sürmeye çalıştık. Konuyu incelerken şu sorular bize rehberlik etti: Bir çocuk için baba ne demektir, babanın çocuk üzerinde ne gibi etkileri vardır? Sadece biyolojik katkıda bulunmak bir baba için yeterli midir? (AÇEV, 2000: 15). Hz. Peygamberin yetim olarak büyümesi, acaba onun çocukluk, ergenlik ve gençlik dönemlerini nasıl etkilemiştir?⁴ Baba yoksunluğu, Hz. Peygamber'in kişilik oluşumuna ve benlik gelişimine ne tür etkileri olmuştur? Eğer etkiler varsa, onun baba olduğunda, ailedeki baba rolüne nasıl yansımıştır? Bu ve benzeri sorulardan hareketle araştırmamızda, Peygamberimiz (s.a)'in baba ve anneden yoksun geçen hayatını psikanalitik yöntemle inceleyerek ve onun bu dönemle ilgili tecrübelerinin baba olduğu dönemde aile hayatı üzerindeki izdüşümlerini, diğer psikolojik yaklaşımlarla açıklayarak ortaya koymak isterdik. Çünkü şurası bir gerçektir ki annelik doğuştan gelen, babalık ise sonradan öğrenilen bir duygudur. Ailemiz ve çevremiz bize bir babalık rolü çizer, biz de bu rolü kabul edip uygularız (Nar, 2009: 9). Yani erkek çocuklar, baba olmayı kendi babalarını model alarak öğrenirler (Poyraz, 2007: 40; Semerci, 2007). Fakat böyle bir araştırma hem uzun bir gayretti, hem farklı bir çalışma formatını, hem de zaman periyodunu gerektirmektedir. Zira Savaş (2009)'ın da belirttiği gibi, 14 asırlık İslam tarihine şöyle bir bakarak, İslam aile tarihinin (babalık rolleri) örneklerini bilimsel metodlarla dönem dönem incelenmeden olumlu veya olumsuz yönde bir sonuca varmak yanıltır. Ancak bir yerden de başlamak gerekmektedir. Çünkü modern hayatta Asr-ı Saadetin rehberliğine daha çok ihtiyaç duyulmaktadır.

Babalık üzerine yapılan araştırmalar, genelde anne-çocuk arasındaki ilişkinin, çocuğun gelişiminde annenin rolünün ve öneminin maalesef gerisinde kalmıştır. Son yıllarda toplumsal hayatta yaşanan değişimler, ailedeki rollerin farklılaşması, çocuğun gelişiminin ve eğitiminin giderek daha önem kazanması, baba-çocuk ilişkisinin de hak ettiği ilgiyi görmesi-

ile adam olunmaz", "baba borcu evlada düşer", "babası ekşi elma yer, oğlunun dişi kaşınır", "babasına hayrı olmayanın kime hayrı olur?", "baba himmet, oğul hizmet demiş", "baba malı tez tükenir, evlat gerek kazana"(Karaköse, 2007: 17; MEB, 2001: 26, 45, 46).

⁴ Bununla ilgili olarak çocuk Muhammed'in tutum ve davranışları diğer bütün çocuklardan farksızdı. Bir gün süt kız kardeşi Şeyma'nın omzunu o derece derinlemesine ısırılmıştır ki bunun izi ömür boyunca kızın omzunda kalmıştır. Daha sonra Mekke'nin Fethinde, Şeyma omzundaki izi Hz. Peygambere göstererek olayı hatırlatmıştır. Bir diğer husus, çocukluk döneminde sağlık durumu pek narin geçmiştir. Zira iki yaşlığına Beni Sad Kabilesine gönderilen Hz. Peygamber 5 yıl orada kalmıştır (Hamidullah, 1993: 41-43).

ne yardımcı olmuştur. Genelde babanın, çocuğun gelişiminde dolaylı bir etkisinin olduğu; anneyi duygusal olarak desteklediği ve ailenin geçimini sağladığı şeklinde yorumlar yapılırken, son zamanlarda çocuğun hem bilişsel, hem sosyal, hem de duygusal gelişiminde ve akademik başarısında babanın rolünün oldukça önemli olduğunun farkına varılmıştır (Bakanay, 2010). Yapılan araştırmalar gösteriyor ki, babanın çocuğun yaşamını etkin paylaşımı çocuğun analitik düşünce yapısını, zekasını, sözel becerisini olumlu etkilemektedir. Ayrıca çocuğun psiko-sosyal uyumu olumlu etkilendiği gibi, çocuk daha çok içsel odaklı kontrol geliştirerek daha olgun ve bağımsız davranışlar göstermektedir (AÇEV, 2000: 6).

Ayrıca birçok deneysel araştırmada aile imajlarının, çocukların Tanrı tasavvurlarıyla arasındaki ilişki ve benzerlik test edilmiştir.⁵ Bu hipotezle ilgili olarak elde edilen genel bulgular ise; Tanrı ile ilgili tutumların karşı cinsteki ebeveyn olan tutuma yakın olduğu (Godin ve Hallez, 1964; Strunk, 1959); Tanrıya ilişkin tutumların daha iyi ilişkide bulunan ebeveyn benzer olarak tasavvur edildiği (Nelson 1971; Godin ve Hallez, 1964); Tanrı'nın hem anneye hem de babaya benzer olarak görüldüğü ve eğer tutumlardan ziyade bir tasvir edici ve bilişsel ölçümler kullanılır ise, Tanrı'nın daha çok babaya benzetildiği (Vergote, 1969) bulunmuştur (akt.: Argyle ve Beit-Hallahmi, 2004).⁶

Baba-çocuk ilişkisi, hayatın anlam ve değerinin farkına varılmasında ve varoluşsal bir tutumun kazanılmasında son derece hayati etkiye sahip din olgusunun çocukların ruhuna yerleşmesinde önemli bir fonksiyona sahip olduğunu söyleyebiliriz.

⁵ Bu konuyla ilgili daha geniş bilgi için bkz.: Murat Yıldız, 2007. **Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi**, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yay.; Ali Ulvi Mehmedoğlu, 2007. **Tanrıyı Tasavvur Etmek**, İstanbul: DEM Yay.

⁶ Dinin kökeni ve işlevleri ile ilgili Freud'un hipotezlerinden biri, 'biyolojik baba ile kutsal baba düşüncesi arasında bir ilişkinin bulunduğu' önermesidir. Freud'un Totem ve Tabu ve Bir Yanılsamanın Geleceği adlı kitaplarında ifade ettiği bu düşünceye göre, Tanrı fikrinin doğuşu hakkında tahminde bulunmak güçtür. Psikanalitik gözlemler, Tanrı kavramının daima baba modeliyle özdeşleştiğini ve bizim tanrı ile olan kişisel ilişkimizin biyolojik babamızla olan ilişkimize bağımlı kaldığını ortaya koymuştur. Büyüyen birey, sonsuza dek çocuk kalmaya mahkum olduğunu ve bilinmeyen üstün güçlere karşı korunmaya muhtaç olduğunu fark ettiğinde, bu güçlere kendi baba figürüne ait özellikleri aktarır; kendisine, korktuğu, yatıştırmaya çabaladığı ve yine de kendi korumasını emanet ettiği tanrılar yaratır. Dolayısıyla, onunla beraber değişimler geçiren Tanrı, aslında yüceltilmiş babadan başka bir şey değildir (Freud, 1913/1971, s.212 ve 1927/1985, s. 38,66, akt.: Yıldız, 2007: 16).

Aile ve Çocuk

Aile bireylerinden öğrenilenler, yaşamın ilk yıllarında atılan sağlam temeller ve kurulan güvenli ilişkiler önemini yaşam boyu korumaktadır. Çocuğun bilişsel gelişiminden cinsel gelişimine kadar tüm alanlar açısından tam ve sağlıklı bir birey olmasında ve kişiliğinin gelişmesinde ailenin etkisi inkâr edilemez. Ailenin bir arada olması ya da anne-babadan birisinin ölümü; ebeveynin çocuğa nasıl (sert, yumuşak, hoşgörülü, adil vs) bir tutum sergilediği ve ona değer verip vermediği çocuğun duygusal gelişimini son derece etkiler (Semerci, 2010).

Aile içi ilişkilerin olumlu olması, anne-baba tutumları, özellikle temel güven duygusu açısından anne ile ilişkileri ve diğer aile bireylerinin özellikleri, çocuğun psikolojik gelişimi için çok önem taşımaktadır. Anne-babaların çocuklarıyla ilişkileri dünyayı ya güvenli ve yaşamaya değer ya da korkulacak, güvensiz bir yer olarak algılamalarına neden olmaktadır (Yörükoğlu, 2003: 126-127).⁷ Diğer taraftan çocuklukta, anne ve baba gibi iki önemli kaynaktan alınan sevgi çok önemlidir. Ayrıca bu sevginin sürekli olması gerekir. Bu konuda özellikle dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus çocuklar arasında herhangi bir ayırım yapmamaktır. (Yörükoğlu, 2003: 183,185).

Babanın çocuğun hayatındaki eksikliğiyle ilgili, evden kısa veya uzun süreli ayrılıklarının, çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini ele alan çeşitli araştırmalar yapılmıştır. (Peterson, 1959: 119-130). Örneğin askerlik veya iş gereği baba aileden uzun süre ayrı kaldığında, özellikle erkek çocukların okul başarılarının düştüğü, daha güvensiz ve anneye daha bağımlı oldukları, davranışlarında bozulmaların saptandığı gözlemlenmiştir (Yörükoğlu, 2003: 216). Ayrıca genel olarak babasız büyüyen çocukların sosyal, ekonomik ve akademik açılardan dezavantajlı olduğu ve tüm bu faktörlerin çocuğun kişilik gelişimini olumsuz etkilediği bilinmektedir (AÇEV, 2001: 34).

Cahiliye döneminde ise aile, bağımsız bir birim olmaktan daha ziyade kabilenin bir alt birimi olması bakımından önemliydi. Başka bir ifadeyle toplumda kabilecilik esas olduğu için aile üyesi olmaktan çok kabilenin üyesi olmak değer taşımaktaydı. Aile koca, eş veya eşler, çocuklar ve kölelerden oluşmaktaydı. Ataerkil bir aile yapısına sahip olan Araplar-

⁷ Romanlarında sürekli suç ve vahşet temalarını işleyen ünlü yazar Jean-Christophe Grangé, "annem beni yalnız büyüttü. Evde bir baba olmadığı için hep korktum" diyor. Ve devam ediyor: "Korku benim için çok önemli bir tema, çünkü annem beni yalnız başına büyüttü ve evde bir baba olmadığı için hep korkardım, hayatımda hep korku vardı. Oysa şimdi o korkuyu çocuklarımda görmüyorum, çünkü evde bir baba var diyor" (Sabah gazetesi 6.11.2010).

da nesep ve akrabalık bağı erkek yoluyla kurulur ve devam ederdi. Bir erkek istediği kadar kadınla evlenebilirdi. Sosyal itibarı bulunmayan kadınlar miras hakkına da sahip değillerdi. Boşama yetkisi erkekteydi. Araplar çok sayıda erkek çocuğa sahip olmakla övünürlerdi. Çünkü erkek çocuk sırası geldiğinde bir savaşçı olarak ailenin ve kabilenin güç kaynağıydı (Aydın, "Aile", s. 198). Öte yandan kız çocukları doğduğunda babalar, bundan utanç duyarlardı; hatta kız çocuklarını diri diri gömenlere de rastlanmaktaydı.⁸ Bazıları da fakirlik korkusuyla çocuklarını öldürürlerdi.⁹ Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah bu tür anlayış ve davranışları şiddetle kınamaktadır (Avcı, 2008: 54).

Sevgili Peygamberimizin çocukluk¹⁰ ve gençlik dönemlerini kısaca özetleyecek olursak: Babasız bir çocuk olarak, 571'de Fil senesinde doğdu. İki yıl sürmesi gerekirken, beş yaşına kadar Benî Sâd Kabilesinde sütannesinin yanında kaldı. Bir yıl annesiyle yaşadıkdan sonra 6 yaşında, annesi Amine vefat etti. İki yıl dedesi Abdülmuttalibin yanında kaldıktan sonra 12 yaşında amcasıyla ilk defa Şam'a ticarete gitti. 15 yaşında Ficar Savaşına katıldı. 21 yaşında Hilfu'l-Fudul'a girdi ve 25 yaşında Hz. Hatice ile evlendi ve ondan 4 kız (Zeynep, Rukiye, Ümmü Gülsüm, Fatıma), 3 erkek (Kasım, Abdullah, İbrahim) toplam 7 çocuk sahibi oldu. Bu dönemlerle ilgili olarak yaptığımız okumalar neticesinde, Hz. Peygamber (s.a)'in peygamberlikten sonrasıyla ilgili geniş literatür mevcutken, maalesof bu dönemlerle ilgili kaynaklarda yeterli ve doğru bilgiye rastlanmamaktadır (Erul, 2003).

Yukarıda da ifade edildiği gibi, psikologlar çocukluk dönemiyle ilgili olarak: "Kişinin çocukluğu büyüklüğünün babasıdır." demişlerdir (Arkun, 1971: 38). Bu dönem öylesine önemlidir ki; daha sonraki hayatında kişinin hal ve hareketlerini, davranışlarını, duygularını, düşüncelerini,

⁸ "Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir, kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenirdi. Onu aşagılık duygusu içinde yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün! Verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!" (en-Nahl 16/58-59).

⁹ "Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın. Biz onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur." (el-İsrâ 17/31).

¹⁰ Hz. Muhammed çocukluğunu çölde yaşayan Benî Sa'd Kabilesi'nin yanında geçirdi. Çölün temiz havası sıhhatini; Arapçası belagat ve fesahatini; tabiat ile baş başa kalması da kendine güvenini ve cesaretini geliştirmesine yardımcı olmuştur. Erul'a göre küçük yaşta bir çocuğun yaptığı bu iş, doğumundan beri onun hep olağanüstü birisi olduğunu anlatan rivayetlerin aksine, onun hayatının oldukça sade, gayet tabii, normal bir akış içerisinde seyrettiğinin büyük bir delili niteliğindedir. Ayrıca yaptığı bu işler, ona emek, emanet, sorumluluk, duygusallık, cesaret, güven gibi değerleri ve nitelikleri şahsiyetinde yer etmesi bakımından önemlidir (2003).

zevklerini, tercih ve telakkilerini bu dönemde edindiği intibalar ve yaşadığı tecrübeler şekillendirecektir. Dolayısıyla bu dönemde yaşanan tecrübelerin izlerini, kişi ömür boyu üzerinde taşıyacaktır. Ayrıca çocukluk dönemi, kişinin şahsiyetinin gelişmesi ve karakterinin oluşması bakımından da en önemli devredir (Daryal, 1993: 64-65).

Hz. Muhammed (s.a)'in o gün içinde bulunduğu toplumda insanlar, babalarından ve dedelerinden kazandıkları davranış kalıplarını uygulamakta, onların değerlerini paylaşmakta ve yaşatmakta son derece kararlıydılar. Bunların kendilerinden sonra evlatlarına intikali için tavizsiz bir tutum içindeydiler (İbn Hişam, Sire, c. 1, s. 315-315; İbn Sa'd, Tabakat, c. 1, s. 202-203; akt.; Daryal, 1993: 56). Daryal'a (1993) göre, babanın çocuk üzerindeki tesirlerinin sınırları, onun davranışları üzerinde etkili olmaktan çok daha boyutlu ve şümulüdür. Zira babanın çocuğun duygu ve düşünceleri, ümitleri, değer ve inançları üzerinde ayrı ayrı etkisi vardır. Buradan hareketle çocuğa içinde bulunduğu cemiyetin değerlerini en güzel şekilde aktaracak kimse hiç şüphesiz babasıdır (65). Fakat Hz. Peygamberin babası Abdullah, daha o doğmadan önce vefat etmişti. Dolayısıyla içinde bulunduğu toplumun değerlerini, babalık rollerini ve bilişsel ve davranışsal kazanımları Hz. Peygamber kimden model alacaktı? Yoksa Hz. Peygamber ideal bir baba değil miydi? Hz. Peygamberin yetim ve öksüz büyümesine rağmen kanaatimizce, cahiliye toplumundan varsa alınması gereken değerleri, babalık rolünü, sosyal, bilişsel ve davranışsal kazanımları amcası ve dedesi vasıtasıyla almıştır. Mekke toplumundaki ataerkil aile modeli, Rasulullah'ın kişiliğinin sağlam temeller üzerine kurulmasına dayanak sağlamıştır. Aile ortamında, kişiliğin oluşumunda kazanılan değerli olma duygusu, yakınlık ve dayanışma duygusu, sorumluluk duygusu ve ilgi gibi duyguları Hz. Peygamber önce dedesinin yanında sonra amcası Ebu Talibin yanında kazanma ortamı bulmuştur.

Hz. Muhammed'in vahiy ile başlayan hayatı, vahiy öncesi hayatıyla çelişki göstermiyordu. İlahi vahiy, onun vahiy öncesi hayatını ve değerlerini ancak tasdik edecekti (Daryal, 1993: 63). Buradan hareketle, çocuk Muhammed'e Mekke toplumunun değerlerini, yaşayış şekillerini ve inançlarını aktaracak olan baba Abdullah'ın daha Hz. Peygamber (s.a) doğmadan önce vefat etmiş olması; Abdullah'ın vefatından sonra üzerine düşen bu görevi yerine getirecek olan anne Amine'nin de erken vefat etmesi ve Hz. Peygamber'in çocukluk döneminin önemli bir kısmını dışarıda¹¹ geçirmesi (buna gençlik dönemini de ilave edebiliriz), cahiliye top-

¹¹ Bâdiyede, Beni Sâd Kabilesi; Medine'de dayılarının yanında; çobanlık yapması, Mekke'nin dışında (Şam) kervanlarla ticaret hayatına atılması ve sık sık inzivaya çekilmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

lumunun değerlerinin Hz. Muhammed'e intikalini önlemek ve cahiliye hayatından uzak tutulması hususunda Sünnetullahın bir takdiri¹² olduğunu söyleyebiliriz (Daryal, 1993: 62-65).¹³ Yani Kureys'in yapısı ve Mekte'nin toplumsal şartları ile Murâd-ı İlahi, uyum içinde Rasulullah'ı ilahi vahye hazırlıyorlardı.¹⁴ Bu durum, fitrat hadisiyle de uygunluk göstermektedir. Eğer Peygamber (s.a)'in anne ve babası sağ olsalardı, kendi inanç ve değerleri üzerine Muhammedi yetiştireceklerdi.

Değişen Roller

Tarihsel olarak babalık rolü; ailenin geçimini sağlayan, katı disiplin uygulayan ve zaman zaman oyun arkadaşı olan baba rolüdür. Anne eve ve çocuklara bakarken, dışarıda çalışmak, eşi ve çocukları için para kazanmaktır. Geleneksel baba rolüne sahip olan babalar hem çocuklarına az zaman ayırmakta hem de çocuk bakımını az üstlenmektedir. Onlar için çocuk bakımı, parasal destek sağlamak ve disiplin uygulamakla sınırlıdır (Feldman, Nash ve Aschenbrenner, 1983: 1628 -1363; akt.: Poyraz, 2007: 3).

Toplumdaki sosyal ve ekonomik gelişmelerle birlikte bu roller de değişime uğramıştır. Birçok ailede; eşlerden her ikisi de çalışmakta ve ailenin ekonomik yapısına destek olmaktadır. Bu ailelerde artık babalar çocuklarının gelişiminde aktif rol almak ve sorumlulukları paylaşmak istemektedirler (Rogge, 2001: 118 -119; akt.: Poyraz, 2007: 3). Özellikle günümüz Batı toplumunda artık babalar, bebeklerin altını değiştirmek,

¹² Peygamber efendimizin şöyle söylediği rivayet edilir: Bir gün Kureys'in çocukları ile birlikte oynayıp taş çekiyorduk. Bu arada herkes gibi taş çekmek için sırtımdaki elbiseyi çıkarıp boynum üzerine koydum ve hepimiz çıplanmış olduk. Ben de herkes gibi taş getirmekle meşguldüm. Birden bire bir yumruk yedim ki onun kadar ağır bir yumruğu hayatımda bir daha görmedim, sonra üzerimi örtmemi söyledi. Bunun üzerine ben de elbisemi sırtıma alıp arkadaşlarım arasında giyili olarak taş çektim (Üveys, 1977:9).

¹³ Bu konuyla ilgili daha geniş bilgi için bkz.: Ali Murat Daryal, 1993. **İslamın Doğuş ve İlk Yayılışının Psiko-Sosyal Açından Tahlili**, İstanbul: İFAV. ss.: 62-81.

¹⁴ 93/ Duha, 1-11: "Andolsun, kuşluk vaktine; Karanlığın bastığı, her tarafı sükunetin kapladığı geceye ki; Rabbin seni ne terk etti, ne de sana darıldı; Bil ki, bundan sonraki hayatın, bundan önceki hayatından daha iyi olacaktır; Rabbin sana ileride birçok nimetler verecek ve sen hoşnut olacaksın; Rabbin seni yetim bir çocuk olarak barındırmadı mı?; Sen gideceğin yolu bilmezken sana doğru yolu göstermedi mi?; Sen muhtaç iken ihtivaçlarını gidermedi mi?; Öyleyse sen de sakın yetimlere haksızlık etme. onları hor görme; El açıp yardım isteyeniyi de azarlama; Rabbinin sana verdiği nimeti, gönderdiği vahyi durdurak bilmeden anlat."

banyo yaptırmak, bebekleri uyutmak gibi çocuk bakımıyla yakından ilgilenmeye başlamışlardır (AÇEV, 2000: 24).

Bütün çocuklar etkili bir babaya muhtaçtırlar. Babanın gücünü, varlığını ve desteğini hissetmek isterler. Çünkü çocuğun uyumlu psikolojik gelişmesinde güçlü ve sevgi dolu bir baba vazgeçilmezdir. Gerek babanın sahip çıkmadığı gerekse ayrılık veya boşanma ile babanın olmadığı ailelerde büyüyen çocukları birçok tehlike beklemektedir (Saygılı, 2001).

“19. yy’dan itibaren hızla gelişen endüstrileşme, kadının ev dışında çalışmaya başlaması, çekirdek aile sayısının artması ve kadın hareketleri, kadın ve erkek olmanın dolayısı ile anne-babalık kavramlarının, algılarının ve babanın ev işleri ve çocuk bakımına olan katılımının ya da katılmamasının sorgulanması ile sonuçlanmıştır. Cumhuriyet ile birlikte ortaya çıkan yeni ataerkilliğin temsilcisi olan babalar, çocukların eğitimi ve toplumsallaşmasında daha etkili hale geldikçe kadın-erkek rolleri de daha fazla sorgulanmaya başlanmıştır. Özellikle 1950’lerden sonra hızlanan kentleşme ile birlikte erkeklerin ev ve aile ile ilişkileri yeniden bir değişim sürecine girmiştir. 1950’li yıllarda babalar için eve bağlılık önemli iken, 70’li yıllarda dünya ile eş zamanlı olarak gözler erkeklerin baba olarak rolleri ve özellikle de ev içindeki davranışlarına yöneltmiştir. 1980 sonrası kent ortamında meydana gelen değişimler, geleneksel değerlerin anlamını yitirmesi, kuşak çatışmasının hızlanması gibi etkilerle, diğer ülkelerde olduğu kadar Türkiye’de de cinsiyet rollerinin yeniden düzenlenmesi gereğini ortaya çıkarmış ve babaların bebek bakımında daha fazla rol almalarının sorgulanması kaçınılmaz olmuştur ve maçołuktan kaçınma ve eleştirilmekten korkmama babaların bebek bakımına daha fazla katılımları ile sonuçlanmıştır. Toplumlar ve Türk toplumu giderek kadınların ve erkeklerin toplumsal rolleri ve davranışlarının gittikçe birbirine benzediği androjeni tipte, hem dişil hem de eril özellikler taşımak anlamına gelen kadınlar ve erkeklerden oluşmaya başlamıştır.

Androjenik özelliklere sahip erkekler mesafeli, otoriter baba figürü yerini ailesine yakın, ilgili ve sevecen babaya bırakmaktadır. Türk toplumunda babanın, kız çocuklarını önemsemediği, oğluyula gurur duyduğu görüşü yavaş yavaş azalmakta ve kızına değer veren ve eğiten babaların olduğu görüşü çoğalmaktadır. Yeni babalar artık çocuklarıyla daha yakın duygusal ilişkiler kurmaya ve onların her türlü sorunlarını çözmeye yardım etmektedir” (Kuruçırak, 2010: 8-9).

Gelinen şu aşamada değişen baba rollerini genel olarak şöyle sıralayabiliriz:

1. Geleneksel baba çocuğunun özbakımıyla ilgilenmezken, günümüzde çocuğun her türlü bakımıyla ilgilenmek.
2. Çocuklara daha çok vakit ayırmak ve onlarla daha farklı ortamlarda zaman geçirmek.
3. Çocukların eğitimiyle daha yakından ilgilenmek, okul çalışmalarında yol göstermek, ona bir şeyler öğretmek ve okul ödevlerine yardım etmek.
4. Geleneksel "otoriter baba" rolünden, birlikte alışveriş yapılan, sinemaya, futbol maçına gidilen "arkadaş baba" rolünü oynamak.
5. Çocukla birlikte bir şeyler yapmak, ortak zaman geçirmek.
6. Ahlaki yönelişini biçimlendirmek, vatandaşlığı ve toplumsal adab-ı muaşeret kurallarını öğretmek.

Toplumun zaman zaman kolaylaştırdığı baba rolünü hemen benimseyen babalar, erkek/kız evlatlarıyla olan ilişkilerinde duygularını kontrol edemeyerek ve onlara nerede, ne zaman ve nasıl davranmaları gerektiği hususunda aralarında çatışmalar doğurabilecek hatalar yapabilmektedir. Bu tür durumları idrak edemeyen babalarla evlatları arasında zamanla uçurumlar meydana gelmekte ve ayrı dünyaların bireyleri olmaktadır. Aile kurup baba olan bir fert, hayatında karşılaştığı tecrübelerden ve bilgi edindiği örneklerden hareketle iyi, örnek bir baba olmaya karar verirken, dengeyi sağlayamayıp otoritesiz, çocuklarının her türlü isteklerine evet diyen, onların hayatından habersiz yumuşak bir baba olabilmektedir. Halbuki bir çocuğun gelişiminde babanın önemi yadsınamaz. Erkek çocuk için bir özdeşim modeli, erkeklığı öğreneceği rehber olmasının yanı sıra hem erkek hem de kız çocuk için aile olmanın, paylaşımın, güvenin ve sevginin temellerindedir. Dolayısıyla baba sadece maddi bakım için değil, ruhsal gelişim için de gereklidir. Çünkü dinleyen ve anlamaya çalışan baba, kızan, bağırان ve uzak duran babadan daha etkilidir. Çocuk böylece ona yakın olan ve paylaşan bir babayla sağlıklı özdeşim kurabilir. Uzakta olan, evin içinde olup ulaşılamayan babaların yerini dolduranlar da muhakkak çıkar (Semerci, 2008).

İslam'ın Babaya Verdiği Rol

İslam dini öncelikle babaya, geleneksel anlamda baba rolünü ki buna şunları da ilave edebiliriz, kadına da "anne olarak kadın" rolünü vermiştir (Kırbaşoğlu, 2010: 90).

- Müslüman bir baba, İslam'ın emrettiği aile hayatını yaşatabileceği bir mekan ve çevreyi inşâ rolüyle mükelleftir. Çünkü yaşadığımız

mekanlar (evler, mahalleler, kentler vb.) fiziksel ve sosyal özellikleriyle orada yaşayanlarla karşılıklı etkileşim içindedir. Zira insan davranışları, belirli bir fiziksel ve sosyal çevrede oluşmaktadır. Bu durumda ortam bireyin (babanın) nasıl bir rol oynayacağı ile ilişkili muhtemel davranış özellikleri hakkında bizlere bilgi verir (Göregenli, 2010: 7,17). Müslümanca yaşamak, ancak Kur'an ve sünnet ışığında, Murad-ı İlahi'nin rızasını gerçekleştirecek ahlakî bir toplum tasavvuruyla mümkündür. Müslümanca bir çevre oluşturmaya çalışırken baba, modern hayat ile müslümanca bir yaşam arasında gelgitler yaşayabilir. Bu sıkıntılı durumda Hz. Peygamber'in (s.a) Medine'ye hicretini kendine örnek alabilir.*

- Müslüman, baba rolünü oynarken aynı zamanda sahip olduğu nimetlerin, Rabbinin kendisine vermiş olduğu güzelliklerin (eş, çocuk, vs) farkında olan, "üstünlük"ü nicelikler arasında aramayan bir aksiyon adamıdır.

- İslam'ın babaya verdiği rollerden birisi de, ailesine "helal rızık" temin etmektir.

- İslam dini babaya camiye gitmenin, oruç tutmanın, zekat vermenin ve mümkünse hacca gitmenin ötesinde, müslümanca bir yaşam tarzının, bir duruşun rolünü oynamakla mükellef kılınmıştır (Emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i anil münker). Kendisinin yanında ailesine de bu donanımı (bilgi, araç, ahlak, akıl, erdem) kazandırmakla görevlidir (Özdenören, 1994: 15-35).

- Günümüz modern hayatında babaya düşen bir başka rol de, internet, televizyon, pornografi, ve bilgisayar oyunlarının zararlarından uzak tutmak, çocukların ruh sağlığını bozabilecek iç ve dış etkenlerden (taciz, şiddet, hakaret, ensest ilişki, onur kırıcı davranış vd) onları korumaktır.

- Babanın rollerinden birisi de, bol bol nasihatten ziyade ailesiyle sık sık sohbet etmektir. Zira eş, kendisiyle sohbet eden kocadan ve çocuklar da kendilerine hayat hikayeleri ve masallar anlatan babadan hoşlanırlar. Bir diğer önemli husus ise, çocuklar babalarının nasihatlerinden çok davranışlarını örnek almaktadır.

- Eşler birbirlerinden sevgi, saygı, sadakat, bağlılık, anlayış, paylaşım, fedakarlık, hoşgörü, itaat, yüceltme, onur, karşındakini düşünme,

* Burada bir soru sormak istiyorum. Kaçımızın evinde, seccadenin kibleye karşı rahatlıkla yere serildiği, bireysel veya ailece namaz kıldığımız, tövbe istiğfar ettiğimiz özel bir alan var mı?

empati, sabır gibi tutum ve davranışları beklerken, baba öncelikle kendi rolünün gereğini yerine getirmelidir.

- Çocuklarıyla ve eşiyle birlikte nitelikli zaman geçirmek. Babanın çocuğuyla birlikte geçirdiği zamanın uzunluğundan ziyade kalitesi önemlidir. Babalar, çocuklarıyla aynı mekanda olmayı, onlara vakit ayırdığını sanabilirler. Oysa bundan kastedilen “sadece çocuk için” ayrılan vakittir (Karaköse & Karaköse, 2007: 46).¹⁵

Kur'an-ı Kerim'e göre, İslam ailesinde evin reisi babadır. Çünkü Allah mahlukatın bazısını, bazısına üstün kılmıştır ve erkek malından kadın için harcamaktadır.¹⁶ Ayrıca İslam dini babayı bazı sorumluluklarla yükümlü kılmıştır:

- Aile efradının maddi ihtiyaçlarını karşılamak ve himayelerini sağlamak.

- Ailenin eğitim, terbiye, talim, irşad gibi konularda erkeğe düşen vazife, günümüzde anneye müşterek karşılanmaktadır.

- Baba, aile ocağını Allah adına kurmalı, karşılaşıcağı çeşitli durumları değerlendirirken Allah rızasını gözetmelidir.

- Özellikle gelişim döneminde çocuğun aileden birisini veya birilerini model aldığı, dolayısıyla baba olarak Müslüman şahsiyetinin özelliklerini taşımalıyız.

Ayrıca, bunlara ilaveten kadının yüzüne vurmamak, ferahlatmak ve kolaylaştırmak, kötü söz söylememek, ayıplamamak, aile efradıyla sohbet etmek, evini ter etmemek, gibi başka temel konular da erkek için uyulması gereken önemli hususlardır (Canan, 2009: 17, 22-54, 76-92).

Bir baba olarak Hz. Peygamber Mekke'de Hatice'nin evinde geçirdiği on beş yıllık süre zarfında insani ve ahlak duygusu paralelinde bütün sosyal ve ailevi vecibelerini ifa etmiş biri olarak görülmektedir. Aile reisi olarak ev ve ailesine bağlı kalmakla birlikte düzenli bir yaşayışı tercih

¹⁵ “Babalarla ilgili bir araştırmada erkeklere şu soru yöneltilmiş: ‘Küçük çocuğunuzla günde tahmini olarak ne kadar konuşursunuz?’ Erkeklerin büyük bir bölümü, günde 15 ila 20 dk. diye tahminde bulunmuş. Bunu test etmek için araştırmacılar babaların ve çocukların üzerlerine mikrofonlar yerleştirmişler. Araştırmanın sonucunda; yoğun bir tempo içinde olan babaların, günde ortalama 40 saniyenin altında bir süre çocuklarıyla ilgilendikleri; bunu da 10 ila 15 saniye arasında değişen üç ayrı zaman dilimine yaydıkları anlaşıldı. Bir başka araştırmada ise, babaların çocuklarıyla günde üç dak. konuştuğu, çocukların ise aynı araştırmada üç saat televizyon seyrettikleri anlaşılmıştır (Karaköse & Karaköse, 2007: 47).

¹⁶ (en-Nisa: 4/34).

etmiş, cahiliye döneminin izleri arasında huzurlu bir yuva tesis etmiştir. O bu evliliğinde eşine sadakatle bağlı kalmıştır. Bir baba olarak da ailesinin idaresini en ideal biçimde sürdürmüş ve bu süre içinde evlenme çağına gelen kızlarını evlendirmiştir (Üveys, 1977: 8).

Müslüman bir baba, dinleyen ve anlamaya çalışan babadır. İffetli, adam gibi adamdır. Yeri geldiğinde sert görünüşlü, yeri geldiğinde sevecen tabiatlı, ağladığını kimseye duyurmayan, gizli gizli sevmeyen, çocuklarını kucaklayan, öpen adamdır. Kendi anne ve babasına merhametle muamele edendir. Hz. Muhammed'e layıkıyla ümmet olmaya çalışandır.

BİBLİYOGRAFYA

AÇEV (Anne Çocuk Eğitim Vakfı), 2000. **Çocuğun Yaşamında Babanın Rolü ve Önemi (Sempozyum Raporu)**. İstanbul: AÇEV Yay.

Argyle, M. & Beit-Hallahmi, B. (2004). *Dini Davranış Teorileri*. Çev. A. Kuşat, M. Korkmaz & İ. Güllü. **Erciyes Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. 16 (1): 247-280.

Avcı, C. (2008). **Muhammedü'l-Emin (Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı)**. İstanbul: Hayy Kitap Yay.

Aydın, M. A. (1989). "Aile". **TDV İslam Ansiklopedisi**. 1: 198.

Bakanay, E. A. (2010), *Babanın Çocuk Hayatındaki Önemi*.

Budak, S. (2000). **Psikoloji Sözlüğü**. Ankara: Bilim ve Sanat Yay.

Canan, İ. (2009). **Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber**. İstanbul: Rağbet Yay.

Daryal, A. M. (1993). **İslam'ın Doğuş ve İlk Yayılışının Psiko-Sosyal Açardan Tahlili**.

Erul, B. (2003). *Hz. Peygamberin Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım*. **Diyanet İlmî Dergi Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV) Özel Sayısı**. ss. 33-66, Ankara: DİB Yay.

Göregenli, M., (2010). **Çevre Psikolojisi**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.

Hamidullah, M. (1993). **İslam Peygamberi**. C. 1. İstanbul: İrfan Yay.

http://www.drnbebek.com/babanin-Cocugun-hayatindaki-onemi_bolumu_14_1385.html.

İstanbul: İFAV Yay.

Karaköse, Ş. & Karaköse, R. 2007. **Çocuk Eğitiminde Babanın Rolü**. İstanbul: Yakamoz Yay.

Kırbaşoğlu, H. (2010). **Ahir Zaman İlmihali**, Ankara: Otto Yay.

Kuruçırak, Ş. (2010). **4-12 Aylık Bebeği Olan Babaların, Babalık Rolü Algısı İle Bebek Bakımına Katılımı Arasındaki İlişki**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enst.

MEB, 2001. Türk atasözleri ve Deyimleri. C. 1. İstanbul: MEB Yay.

Nar E. (2009). **Baba Beni Sevmekten Niye Korkuyorsun?**. İstanbul: Babalı Kültür Yay.

Özdenören, R. (1994). **Müslümanca Yaşamak**, İstanbul: İz Yay.

Poyraz, M. (2007). **Babaların Babalık Rolünü Algulamalarıyla Kendi Ebeveynlerinin Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enst.

Savaş, R. (2009). *Hz. Peygamber Devrinde İslam Ailesi*. Ankara: **Diyanet İlmî Dergi**, 45 (2): 7-20.

Saygılı, S. (2001). *Babasız Çocuklar*. **Zafer Dergisi**. s. 289. İstanbul: Zafer Yay.

Saygılı, S. *Babasız Çocuklar*.

<http://www.kadinpenceresi.com/cocuk-egitimi/babasiz-cocuklar.html>.

Semerci, B. (2007). *Babacığım Seni Seviyorum*. 16 Haziran 2007 Sabah Gazetesi.

Semerci, B. (2008). *Babalar ve Çocuklar*. 14 Haziran 2008 Sabah Gazetesi.

Semerci, B. (2009). *Babasız Çocukların Babaları*. 20 Haziran 2009 Sabah Gazetesi.

Semerci, B. (2010). *Çocuklara Af ve Umut*. 01 Mayıs 2010 Sabah Gazetesi.

Üveys, Abdül-Halim. (1977). *Peygamber (sav)'in Cahiliyet Dönemi Yaşayışı*, Çev.: Ali Serter, **Diyanet Dergisi**. Ankara, s. 5-11.